Apie parodą

1863 m. sausio 22 d. – 1864 m. birželio 18 d.

Sukilimas – buvusio Abiejų Tautų Respublikos tautų nacionalinio ir socialinio išsivadavimo sukilimas prieš Rusijos imperijos valdžią XIX amžiuje. Laisvės kovos vyko Rusijos imperijos okupuotose Lenkijoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei jų etnografinėse dalyse – Baltarusijoje ir Ukrainoje.

Informaciją parengė:
VB Lankytojų skyriaus vedėja Snieguolė Galvelienė
Internete publikavo:
Vyr. automatizuotų bibliotekinių procesų inžinierius Tomas Gajauskas

1863 – 1864 m. sukilimas:

istorija ir dabartis

Sukilimas – tai ilgai laukta ir subrandinta ginkluota kova

Rusijos imperijos pralaimėjimas Krymo kare (1853–1856) įžiebė lenkų ir lietuvių patriotams viltį, jog galbūt bendromis pastangomis pavyks atkurti šalies valstybingumą. Ėmė kurtis slaptos organizacijos, kurios turėjo savo tinklus Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos teritorijose. Patriotai nebuvo vieningi, jie išsiskaidė į „baltųjų" ir „raudonųjų" judėjimus ir atstovavo ne tik skirtingiems socialiniams sluoksniams,
bet ir kėlė skirtingus politinius tikslus.

„Raudoniesiems" vadovavo demokratinių pažiūrų atstovai: Zigmantas Sierakauskas, Konstantinas Kalinauskas ir Antanas Mackevičius, jų daugumą sudarė valstiečiai, kurie pasisakė už ginkluotą kovą ir siekė lygių teisių visiems visuomenės sluoksniams. „Baltiesiems" atstovavo Abiejų Tautų Respublikos bajorai, šlėktos, vengę ginkluotos kovos. „Baltiesiems" vadovavo Jokūbas Geištoras , Romualdas
Traugutas , Aleksandras Oskerka .

Vis dėlto jie visi turėjo bendrą tikslą – atkurti XVIII a. pab. prarastą respubliką.

Atskirų sukilėlių būrių buvo daugiau negu 150. Jiems vadovavo Liudvikas Narbutas, Zigmantas Citavičius, Eliziejus Liutkevičius, Jonas Stanevičius, Boleslavas Koliška, Petras Puzinas, Vladislavas Šulcas, Otonas Kognovickis ir kt.

Iš viso sukilime galėjo dalyvauti iki 200 tūkst. sukilėlių: bajorų – Leonas Pliateris, Jonas Moigis, Felicijonas Karpis, Juozapas Huščia ir kt., kariškių, dvasininkų – Motiejus Valančius, Izidorius Noreika, Antanas Gargasas, Boleslavas Aleksandravičius, Mykolas Skorupskis ir daugelis kt., valstiečių.

Intensyviausios kovos su Rusijos kariuomenės daliniais buvo Kauno gubernijoje. 1863 m. joje įvyko net 168 įvairūs susirėmimai. Tuo tarpu Vilniaus gubernijoje susirėmimų būta 81, Augustavo gubernijoje – 62. Daugiausiai susirėmimų įvyko gegužės–birželio mėn. – 55.

Didžiausias susirėmimų skaičius buvo Trakų apskrityje – 40, Šiaulių apskrityje – 36, Panevėžio apskrityje – 34, Raseinių apskrityje – 26, Ukmergės apskrityje – 24 (žr. 36 pav.).

Iš jų reikšmingiausias 1863m. gegužės 7–9 d. mūšis ties Medeikiais, netoli Biržų.

Po šio mūšio, patyrusi rimtų nuostolių, netekusi pagrindinių vadų, sukilimo vadovybė atsisakė organizuoti dideles operacijas ir apsiribojo partizaniniais mažų judrių būrių veiksmais.

Patirtas pralaimėjimas pakirto ir iki tol kurtą vieningą organizacinę struktūrą, ėmė trūkinėti ryšiai tarp sukilėlių padalinių, galiausiai dauguma būrių pradėjo veikti savarankiškai.

Nuožmios ir gausybės aukų pareikalavusios kovos tęsėsi net iki 1864 m. rudens.

Apie 2500 sukilėlių sutelkęs Zigmantas Sierakauskas balandžio 7 d. paskelbtas Lietuvos sukilėlių vyriausiuoju vadu. Balandžio 21 d. jo vadovaujamas būrys Raguvos miškuose laimėjęs Genėtinių mūšį, privertė trauktis Rusijos imperijos karius. Vėliau Z. Sierakausko sukilėliai patraukė Biržų link, siekdami išplėsti sukilimą Lietuvoje ir Kurše.

1863m. gegužės 13 d. liberalių pažiūrų Vilniaus generalgubernatorius Vladimiras Nazimovas pakeistas Michailu Muravjovu, kuris vėliau buvo pramintas *Koriku*. Atvykęs su Rusijos kariuomenės pastiprinimais, naujas generalgubernatorius įsakė sušaudyti du kunigus ir vieną bajorą bei ėmėsi kitų masinių represijų – karti sukilėlius, o iš Žemaitijos ištrėmė net 66 kunigus. Jo nurodymu Vilniuje nužudyti nelaisvėje laikyti vadai Sierakauskas ir Koliška, žiauriai bausti kiti sukilėliai bei sukilimo rėmėjai.

1863 m. liepą sukilėlių karo vadu paskelbtas Konstantinas Kalinauskas, jis stengėsi į sukilimą įtraukti daugiau liaudies žmonių, pradėti keisti sukilėlių vadus.

Sukilimo tremtiniai Rusijoje, Saratovo gubernijoje, įkūrė 3 kaimus: Čiornaja Padina, Talovka ir Litovka . Čiornaja Padinoje iki Pirmojo pasaulinio karo buvo daugiau kaip 100 lietuvių ūkių, 1870–1938 m. čia veikė lietuviška mokykla, 1902 m. pastatyta medinė katalikų bažnyčia.

Iš viso trijuose kaimuose gyveno 1 tūkst. suaugusiųjų ir 2 tūkst. vaikų. 1920–1922 m. ketvirtadalis šeimų grįžo į Lietuvą.

Pralaimėtas sukilimas sudavė skaudų smūgį. Žlugo viltys ginklu išsivaduoti iš užkariautojų priespaudos, prasidėjo ilgai trukęs Lietuvos rusinimas: katalikiškų bažnyčių uždarinėjimai, 1864 m. įvestas lietuviškos spaudos draudimas. Tačiau sukilimas paspartino baudžiavos likvidavimą krašte ir suteikė naują postūmį nacionaliniam sąmonėjimui ir nacionalinio išsivadavimo judėjimui.

1863 m. birželį – 1864 m. kovą, Vilniaus generalgubernatoriui Michailui Muravjovui patvirtinus, mirties bausmė pakariant arba sušaudant Lukiškių aikštėje buvo įvykdyta 21 asmeniui, tarp jų – dviem pagrindiniams Lietuvos sukilimo vadams – Zigmantui Sierakauskui ir Konstantinui Kalinauskui. Kitiems mirties bausmė buvo skirta už įvairius pasipriešinimo carinei valdžiai veiksmus: Boleslovui Koliškai – už vadovavimą sukilėlių būriui, kunigams Stanislovui Išorai ir Raimundui Zemackiui – už sukilimo manifesto skaitymą bažnyčiose, bajorams Julianui Lesnevskiui ir Albertui Liaskovičiui – už valstiečių raginimą sukilti, Juozapui Jablonskiui, Aleksandrui ir Juozapui Revkovskiams bei Karoliui Sipavičiui – už pasikėsinimo į Vilniaus gubernijos bajorų vadą Aleksandrą Domeiką organizavimą.

„Durklininkams“ – Janui Benkovskiui ir Janui Marčevskiui, sukilimo vadovybės atsiųstiems iš Varšuvos nužudyti Vilniaus bajorų vadovą Aleksandrą Domeiką, bei jiems padėjusiam slaptosios policijos nariui Kauno gubernijos bajorui Eduardui Čaplinskiui skirta mirties bausmė visus kartu pakariant Lukiškių aikštėje. Iš sukilimo organizacijos vadovų mirtimi nubausti varšuvietis Mečislovas Dormanovskis bei vilniečiai Ignacijus Zdanavičius ir Titas Dalevskis. Sušaudyti buvo ir prie sukilimo prisidėję buvę Rusijos kariuomenės karininkai ir kareiviai, paimti į nelaisvę įvairiuose sukilėlių būriuose – Henrikas Makoveckis, Vladislovas Nikoliajus, Kazimieras Sičiukas ir Jokūbas Čechanas.

Kovojusieji ir žuvusieji pratęsė ir ateities kartoms perdavė kovų už Tėvynės laisvę tradiciją.

2017 m. pradžioje Vilniaus Gedimino kalne atsitiktinai buvo rasti 20-ties asmenų palaikai, kuriuos ekspertai identifikavo ir priskyrė sukilimo dalyviams, nužudytiems Vilniaus Lukiškių aikštėje. Tarp nužudytųjų buvo ir Konstantinas Kalinauskas bei Zigmantas Sierakauskas.

Aukų kūnai po egzekucijos buvo slapta išgabenti ir užkasti vienoje duobėje tuo metu uždaroje Gedimino kalno teritorijoje. 2019 m. lapkričio 22 d. suorganizuotos tarptautinės sukilimo vadų ir dalyvių valstybinės laidotuvės, atminimo įamžinimas centrinėje Rasų kapinių koplyčioje.

Zigmantas Sierakauskas 1826 m. gegužės 30 d. carinės Rusijos Volynės gubernijoje (dabar Ukrainos Volynės sritis) – 1863 m. birželio 15 d., Vilniuje).

Antanas Mackevičius gimė
1828 m. birželio
26 d. Morkiuose, Viduklės
pavietas, dab. Kelmės rajono
savivaldybė – mirė
1863 m. gruodžio 28 d. Kaune –
lietuvių kunigas, vienas
iš 1863 m. sukilimo vadų

Konstantinas Kalinauskas 1838 m. vasario 2 d. Mastaulėnai, Gardino sritis – 1864 m. kovo 22 d. Vilnius

2017 m. sausio 3 d. pradėjus Gedimino kalno šlaitų tvarkymo darbus, kalno aikštelėje atsitiktinai buvo rasti palaidojimai. Įsitikinus, kad tai 1863–1864 m. sukilimo dalyvių, nužudytų Vilniaus Lukiškių aikštėje, palaikai, buvo pratęsta paieška ir atkasti 20-ies asmenų palaikai.

Buvo nuspręsta 2019 m. lapkričio 22 d., bendradarbiaujant su Lenkija, surengti 1863–1864 m. sukilėlių vadų ir dalyvių valstybinių laidotuvių ceremoniją, o palaikus palaidoti Vilniaus Rasų kapinėse.

1863–1864 m. sukilimas iki pat šių dienų tebėra mokslininkų tyrimų, visuomenės ir politikų diskusijų, muziejininkų ir menininkų veiklos objektas. Svarbiausia sukilimo idėja – kova už Laisvę – turi ypatingą reikšmę visoms tautoms, kovojusioms prieš Rusijos imperiją.

Ką skaityti apie 1863-1864 metų sukilimą?

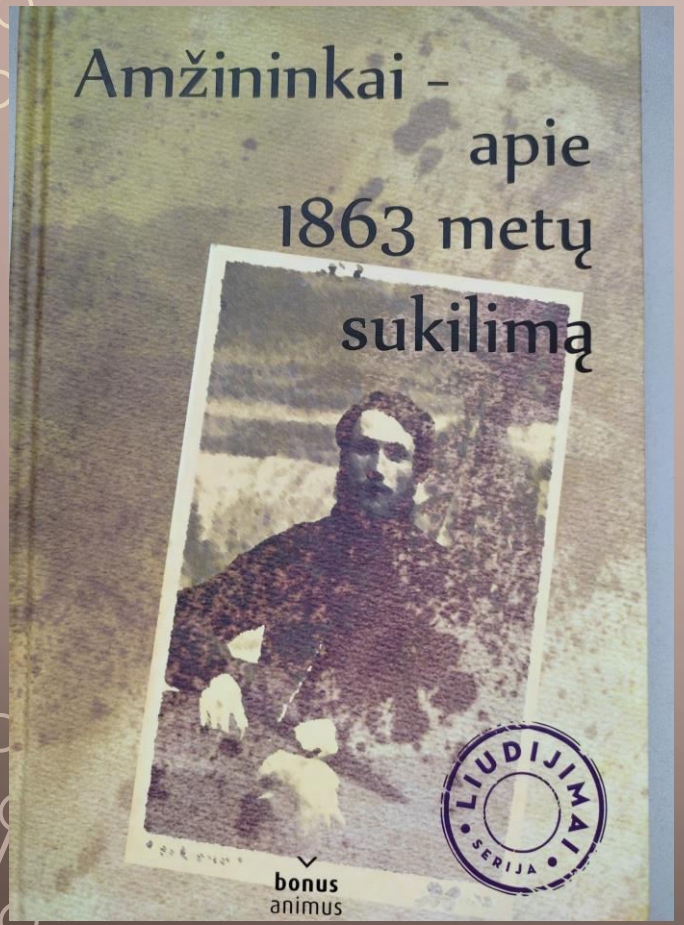

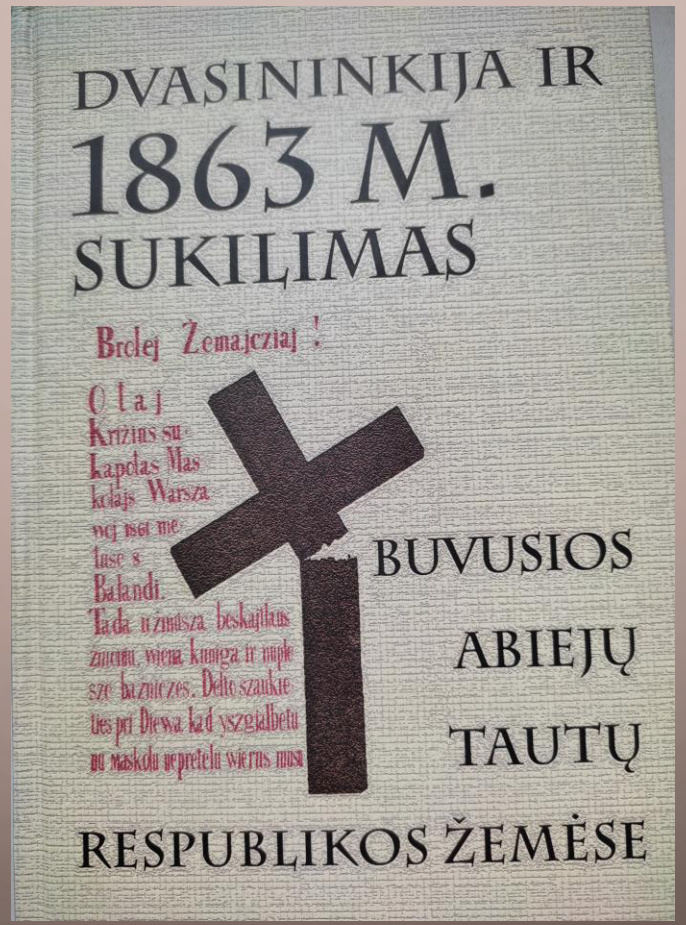

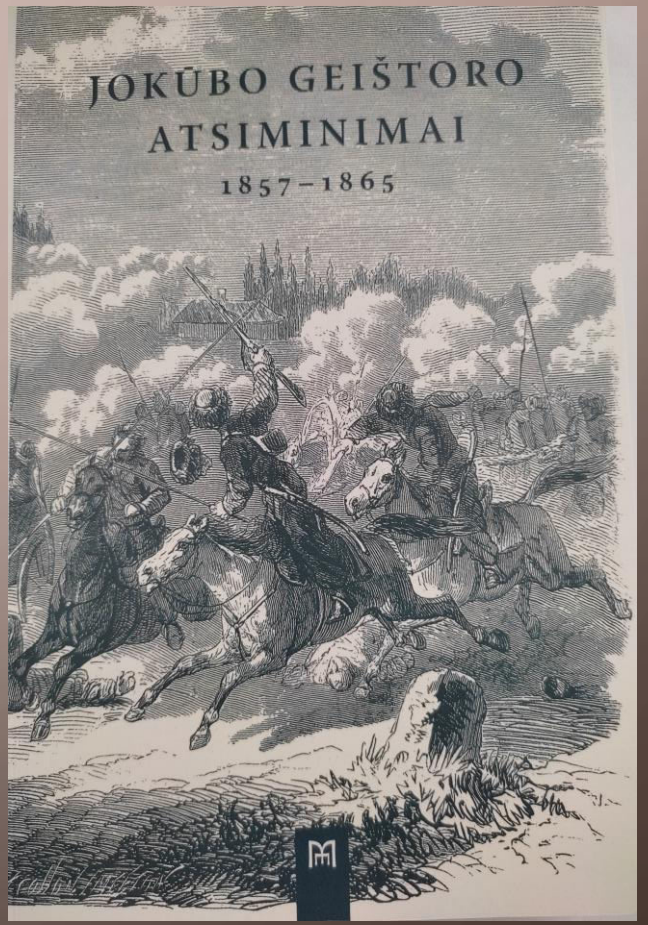

Kovų istorijos
I knyga
Nuo seniausių laikų
iki XX amžiaus
Zigmas Zinkevičius
LIETUVIAI
Praeities didybė
ir sunykimas
SUKILĖLIAI
Vincas Mykolaitis-Putinas
RIMAS BRUŽAS
TAUTA BE VALSTYBĖS.
Valstybės kelias
Lietuvos istorijos konspektai
Marius Jovaiša
Aleksandras Vitkus
LIETUVOS ISTORIJOS ĮVYKIŲ CHRONOLOGIJA
1795-1918
1863–1864 m.
Sukilimas Lietuvoje
Egidijus Aleksandravičius Antanas Kulakauskas
Carų valdžioje
Lietuva XIX amžiuje
ALFREDAS BUMBLAUSKAS,
MANGIRDAS BUMBLAUSKAS
LIETUVOS ISTORIJA
Paaugusių žmonių knyga
II dalis
DR. KOSTAS R. JURGELA
LIETUVOS SUKILIMAS
1862-1864 METAIS
Tomas Venclova
Lietuvos istorija visiems
II tomas
ANTANAS KULAKAUSKAS
KOVA UŽ VALSTIEČIŲ SIELAS
1863-1864 METAI LIETUVOJE
STRAIPSNIAI IR DOKUMENTAI